

3. *Tyszkiewicz, J. Gwiazdy i melodie / J. Tyszkiewicz. – Warszawa : Nowy Światpowieść historyczna, 2006. – 328 str.*

4. *Gwiazdy i melodie Joanna Sokołowska-Gwizdka https://www.gazetazeta.com/artman/publish/article_15220.shtml.*

5. *Jan Tyszkiewicz – twórca redakcji muzycznej Wolnej Europy <https://www.polskieradio.pl/89/156/Artykul/1279131%2CJan-Tyszkiewicz-tworca-redakcji-muzycznej-Wolnej-Europy>.*

УДК [572:316.7]Я.Тышкевіч

Л. К. Кухто,

кандыдат культуралогіі, дацэнт, прафесар кафедры культуралогіі ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», Мінск

І. У. Субач,

магістр культуралогіі, спецыяліст па вядзенні вучэбнай дакументацыі кафедры культуралогіі ўстановы адукацыі «Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў», Мінск

АРЫСТАКРАТ БЕЗ ГАЛЬШТУКА

У артыкуле раскрываецца жыццёвы і творчы шлях Яна Тышкевіча. Прафесійная дзейнасць Я. Тышкевіча была звязана з польскай радыёстанцыяй «Радыё Свабодная Еўропа» ў Мюнхене. Сярод яго перадач былі: «Гадзіна без чвэрці», «Хіт-клуб», «Рандэс-воус у 6.10» і «Свет музыкі, кіно і тэатра». Я. Тышкевіч браў інтэрв'ю ў вядомых джазавых музыкантаў (Эла Фіцджэральд, Луі Армстранг, Каунт Бейсі і Дук Элінгтан), быў кампазітарам і аўтарам літаратурных твораў. У маі 2000 г. кракаўскі тэатр STU арганізаваў бенефіс Я. Тышкевіча, які трансліраваў TVP II.

Ключавыя словы: культурная антрапалогія, род Тышкевічаў, Ян Тышкевіч, духоўная спадчына, каштоўнасці, літаратурны твор.

L. K. Kuhto,

*Candidate of Cultural Studies, Associate Professor, Professor of the
Department of Cultural Studies of the Educational Institution
“Belarusian State University of Culture and Arts”, Minsk*

I. U. Subach,

*Master of Cultural Studies, specialist in educational documentation
management of the Department of Cultural Studies of
Educational Institution “Belarusian State University
of Culture and Arts”, Minsk*

AN ARISTOCRATE WITHOUT A TIE

The article reveals the life and creative path of Jan Tyszkiewicz. J. Tyszkiewicz's professional activity was connected with the Polish radio station “Free Europe Radio” in Munich. Among his programs were: “The hour without a quarter”, “Hit club”, “Rendezvous at 6.10” and “The world of music, cinema and theater”. J. Tyszkiewicz interviewed famous jazz musicians (Ella Fitzgerald, Louis Armstrong, Count Basie and Duke Ellington), was a composer and the author of literary works. In May 2000, the Krakow STU Theater organized a benefit for J. Tyszkiewicz, which was broadcast by TVP II.

Key words: cultural anthropology, Tyszkiewicz family, Jan Tyszkiewicz, spiritual heritage, values, literary work.

У папярэдніх артыкулах ужо распавядалася аб рознабаковай інтэлектуальнай дзейнасці нашчадкаў лагойскага роду Тышкевічаў, прадстаўнікі якога зрабілі значны ўнёсак у археалагічную, гістарычную, музейнаўчную і мастацвазнаўчую навукі. Так, яркія старонкі ўпісала ў сусветны кінематограф Беата Тышкевіч, у вытокаў візуальнага мастацтва стаяў Бенедыкт Тышкевіч. Нашы навуковыя пошукі дазволілі адкрыць яшчэ адно малавядомае ў Беларусі імя слаўтага нашчадка графскага роду – Яна Ежы Губерта Тышкевіча, сына Уладзіслава Тышкевіча з Вакі і Розы Тарнаўскай з Кабанава. У. Тышкевіч у спадчыну атрымаў фальварак Тарнаватка непадалёку ад Тамашова Люблінскага ваяводства.

Мал. 1. Томашув-Любельскі ў Люблінскім ваяводстве

Тут, у драўляным асабняку, атуленым векавымі дрэвамі, і нарадзіўся ў 1927 г. Я. Тышкевіч, будучы кампазітар, пісьменнік, радыё-і тэлежурналіст. У гэтым куточку Польшчы прайшло ранняе дзяцінства Я. Тышкевіча. Летам 1939 г. бацькі з сынамі і дочкамі гасцілі ў сваякоў у Літве, дзе іх і застала Другая сусветная вайна. Калі яны з цяжкасцю дабраліся да Тарнаваткі, яна ўжо была захоплена немцамі. Маці, каб выратаваць дзяцей, вырашыла перабрацца ў Румынію. Спроба ўдалася, але ўлады Румыніі далучыліся да гітлераўскай кааліцыі і польскія бежанцы падвергліся рэпрэсіям. Ян у дванаццацігадовым узросце трапіў у канцлагер Дахау, на долю якога выпалі жудасныя выпрабаванні. Маці і дзве яго сястры былі змешчаны ў канцлагер Равенсбрук. Ва ўспамінах пра гэты перыяд свайго жыцця Я. Тышкевіч пісаў: «Кожны дзень на світанку нас (дзяцей) запрагалі ў спецыяльную павозку, на якую мы збіралі трупы вязняў, памерлых ноччу. Іх з блока выкідвалі перад баракамі, а мы іх везлі ў крэматорый. Спачатку гэта было для мяне жудасным шокам, аднак я хутка ўсё пераадолеў, і смерць ужо не рабіла на мяне такога жудаснага ўражання» [1].

Напрыканцы вайны канцлагер Дахау вызвалілі амерыканскія салдаты. Пасля непрацяглага знаходжання ў Італіі пры 2-м корпусе Андэрса, Я. Тышкевіча перавялі ў ваенную гімназію ў Шатландыю, дзе ён прайшоў першае навучанне. Пасля заканчэння школы ён не вельмі ўяўляў, што рабіць далей. Увесь гэты час яго апекаваў дзядзька Міхал Тышкевіч з Арніяны, які з'яўляўся супрацоўнікам пасольства Польшчы ў Маскве. Фактычна ён замяніў яму бацьку. Справа ў тым, што бацька Я. Тышкевіча ў 1940 г. загінуў у Кіеве ў турме КДБ. М. Тышкевіч параіў пляменніку заняцца музыкай, якой ён сам усё жыццё захапляўся. Я. Тышкевіч назаўсёды запомніў яго параду: «Графам ты больш не будзеш, а музыкантам станеш» [4]. З гэтай нагоды паслухмяны пляменнік на працягу пяці гадоў (1950–1955) вывучаў музыку ў Лондане ў «Каралеўскім каледжы музыкі». З 1955 г. Я. Тышкевіч пачаў працаваць у студыі R.W.E у Лісабоне ў якасці дыктара і памочніка рэдактара ў адзеле мастацкага выканальніцтва. Неўзабаве (1961) Ян Новак-Азеранскі даручыў яму стварыць музычна-забаўляльны адзел у польскай радыёстанцыі Свободная Еўропа ў Мюнхене.

Мал. 2. Я. Тышкевіч у польскай вяшчальнай станцыі Радыё Свабодная Еўропа ў 1955–1992 гг.

Гэту рэдакцыю ён веў шмат гадоў. Я. Тышкевіч ствараў тут славесна-музычныя праграмы, асвятляў фестывалі і канцэрты, а таксама арганізоўваў размовы каля мікрафона са славутымі

дзеячамі мастацтва. Ён быў ініцыятарам стварэння праграм «Гадзіна без чвэрці», «Свет музыкі, кіно і тэатра», «Клуб хітоў» і інш., якія сам і вёў на працягу шэрага гадоў. У сваіх перадачах Я. Тышкевіч сустракаўся з мноствам знакамітых асоб. Так, яго суразмоўцамі былі Сафі Ларэн, Ингрыд Бергман, Кірк Дуглас, Артур Рубінштэйн, Герберт фон Караян, Элтан Джон, Адрыяна Чэлентана, Збігнеў Бжэзінскі, Луі Армстранг і інш. Размовы звычайна пачыналіся з агульных, паўсядзённых спраў, а потым умела Я. Тышкевіч пераключаў гутарку на больш глыбокія праблемы, якія закраналі не толькі суразмоўцу, але і ўвесь свет.

У сваіх успамінах ён адзначаў, што шмат аб чым даведаўся ад знакамітых асоб, але сапраўдную тагачасную рэчаіснасць яму адкрылі простыя людзі. Яму падабалася зносіцца з таксістамі, прадаўцамі кветак, супрацоўнікамі гасцініц, якія надзвычай адкрыта і яркава распавядалі аб сваім жыцці, пачуццях, захапленнях, праблемах. Я. Тышкевіч імкнуўся ўзяць інтэрв'ю ў кожнага чалавека, які сустракаўся на яго жыццёвай сцежцы. Яго цікавілі літаральна ўсе людзі, хаця не аб усіх яму ўдавалася расказаць на радыё і тэлебачанні, таму што не хапала на ўсіх месца ў эфіры. Я. Тышкевіч аддаваў перавагу спантаным інтэрв'ю, але нярэдка старанна рыхтаваўся для іх. У сваіх публікацыях ён распавядае аб адным такім спантаным інтэрв'ю. Падчас знаходжання ў Канах на музычнай ярмарцы MIDEM, да яго падыйшоў непрыкметны малады чалавек у акулерах і спрабаваў прыцягнуць да сябе ўвагу. Пры гэтым ён гаварыў: «Ты размаўляеш з гэтымі знакамітасцямі і не ведаеш, што я таксама хутка стану вялікай зоркай» [2]. Малады чалавек гаварыў з такой упэўненасцю, што Тышкевіч запісаў з ім размову, з якой атрымалася цікавае інтэрв'ю. Напрыканцы размовы Я. Тышкевіч запытаўся: Як тваё імя?, у адказ пачуў: Элтан Джон [2]. Праз некалькі гадоў у Лондане, у студыі Бі-бі-сі да Я. Тышкевіча падыйшоў Элтан Джон і падзякаваў яго за тое, што ён тады ў Канах паверыў у яго.

Пасля 50 гадоў знаходжання ў эміграцыі Я. Тышкевіч вярнуўся ў Польшчу. Як вядома, на яго радзіме ў 1980-я гг. распачаліся карэнныя сацыяльна-палітычныя змены. Там ён працягваў ствараць свае праграмы для польскага тэлебачання і радыё, сустракацца з такімі знакамітымі і вядомымі суайчыннікамі, як

Анджэй Вайда, Ганна Герман, Чэслаў Немен, Ванда Ега, Кшыштаў Пендарэцкі, Крысціна Янда, Агнеша Асецка, Тадэвуш Мазавецкі і інш. Сотні размоў з імі і звычайнымі людзьмі сталі багацейшым матэрыялам для яго будучых літаратурных твораў.

Мал. 3. Ян Тышкевіч (у цэнтры), Анджэй Расевіч (злева) і Кшыштаф Даўкшэвіч (справа) падчас бенефіснага спектакля ў Тэатры СТУ ў Кракаве ў 2000 г.

Увесь гэты час Я. Тышкевіч таксама пісаў музыку і песні для радыё, тэлебачання, запісаў на грампласцінкі. Падчас працы Я. Тышкевіч веў дзённікі, у якіх занатоўваў розныя эпізоды, пазітыўныя і негатыўныя жыццёвыя праявы і марыў аб напісанні серыі кніг. Дарэчы, яго дзённікі перакладзены на англійскую мову і апублікаваны пад назвай «University of life» – універсітэт жыцця [3]. У 1992 г. журналісцкая праца ў асноўным падышла да завяршэння, хаця ўжо будучы пенсіянерам Я. Тышкевіч час ад часу браў інтэрв'ю ў розных знакамітасцей у якасці фрылансера. Але асноўны свой час ён прысвяціў літаратурнай дзейнасці.

Марай Я. Тышкевіча было напісанне кнігі, якую б чыталі, слухаючы музыкальныя запісы яго знакамітых суразмоўцаў. І такі літаратурны твор неўзабаве з'явіўся. Ім стала кніга пад

назвай «Зоркі і мелодыі», якая ўяўляе сабой зборнік інтэрв'ю з польскімі зоркамі песні і тэатра, якія выконваюць музычныя творы Я. Тышкевіча [5].

Мал. 4. Творы М. Тышкевіча і Я. Тышкевіча

Крыху пазней свет убачыў рэзанансны мастацкі твор «Карэта тузоў» зусім іншага літаратурнага жанру. У ім аўтар распавядае аб дзеяннях чатырох сяброў, якія супрацьстаялі сусветнаму тэрору і наркабізнесу [6]. Я. Тышкевіч у інтэрв'ю журналістцы Жанне Сакалоўскай-Гвіздке паведаў аб матыве напісання абазначанага рамана. «Я фанатычны праціўнік наркотыкаў, – распавядаў аўтар, – таму што я бачыў шмат маладых талентаў, якія заўчасна памерлі ад ужывання наркотыкаў, або станавіліся інвалідамі. Вось чаму мне прыйшла ў галаву ідэя аб стварэнні такога твора» [1]. Кніга пісалася ў Маямі, дзе Я. Тышкевіч пасяліўся ў сціплым доміку свайго сябра, а была завершана ў Мюнхене. У маі 2001 г. на кніжнай ярмарцы ў Варшаве адбылася прэзентацыя рамана, перакладзенага з англійскай мовы. Зусім нядаўна выйшла новае выданне кнігі «Зоркі і мелодыі» разам з пласцінкай. Трэцяя кніга мемуарнага жанру «Арыстакрат без гальштука» была апублікавана ў 2008 г. У ёй Я. Тыш-

кевіч апісвае сваю жыццядзейнасць і лёс, таму што пражыў вельмі шмат для аднаго жыцця. Не аднойчы яму ўдавалася прайсці праз патавыя сітуацыі, часам нават небяспечныя для жыцця. На старонках дадзенага твора шмат разважанняў аб сэнсе жыцця, важнейшых каштоўнасцях і ідэалах [4].

Мал. 5. Творы Я. Тышкевіча

Сярод каштоўнасцей на першым плане ў аўтара сям'я. У адным з інтэрв'ю Я. Тышкевіч падзяліўся сваімі адносінамі да сям'і: «Я думаю, што самае важнае для мяне – гэта сям'я, менавіта яна дае мне сілы жыць. Я вельмі люблю сваю жонку, якая не раз, у складаныя хвіліны, мне вельмі дапамагала. І яна, і мае сыны для мяне важней усяго» [3]. Дарэчы, яго жонка Майка з'яўляецца аўтарам шэрага кніжак для дзяцей. У іх трое сыноў: Міхал і Юрак працуюць на тэлебачанні, а Уладзіслаў вучыцца ў Інсбрукскім універсітэце.

У апошнія гады жыцця сям'я Тышкевічаў пасялілася ў Аўстрыі, дзе ў 2009 г. і адыйшоў у нябыт «арыстакрат без гальштука», як называлі яго калегі-журналісты і сам Я. Тышкевіч, які зрабіў адметны ўнёсак у мастацтва, падоўжыў векавыя традыцыі валожынскага графскага роду і быў пасмяротна

ўзнагароджаны адной з вышэйшых польскіх узнагарод ордэнам Адраджэння Польшчы. Пахаваны ён у Лондане на сямейных могілках Bromton, дзе вечным сном пакоіцца яго маці, дзядзькі Міхал Сігізмунд і Стэфан Тышкевічы і іншыя прадстаўнікі роду. Развітальную прамову ад імя сям'і выказаў дваюрадны брат Сігізмунд Ян Ансары, сын Яна Міхала Тышкевіча з Вакі.

Мал. 6. Ян і Майка Тышкевічы

1. Gwiazdy i melodie [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: https://www.gazetazeta.com/artman/publish/article_15220.shtml. – Дата доступу: 24.04.2022.

2. Jan Tyszkiewicz – twórca redakcji muzycznej Wolnej Europy. [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://www.polskieradio.pl/89/156/Artykul/1279131%2CJan-Tyszkiewicz-tworca-redakcji-muzycznej-Wolnej-Europy>. – Дата доступу: 24.04.2022.

3. *Tyszkiewicz, M. University of Life: The Story of Jan Tyszkiewicz / M.Tyszkiewicz.* – Independently published, 2020. – 295 p.

4. *Tyszkiewicz, J. Arystokrata bez krawata / J. Tyszkiewicz.* – Warszawa : Świat Książki, 2000. – 286 str.

5. *Tyszkiewicz, J. Gwiazdy i melodie / J. Tyszkiewicz.* – Warszawa : Nowy Światpowieść historyczna, 2006. – 328 str.

6. *Tyszkiewicz, J. Kareta asów / J. Tyszkiewicz.* – Warszawa : Libros – Grupa Wydawnicza Bertelsmann Media, 2001. – 316 str.